

Мосур О. С.,
аспірант кафедри української мови
Львівського національного університету імені Івана Франка
E-mail: oksana_kunanets@ukr.net

СКЛАДЕНІ БАГАТОКОМПОНЕНТНІ ОПИСОВІ МІКРОТОПОНІМИ САМБІРСЬКОГО ЦИРКУЛУ КІНЦЯ ХVІІІ – ПОЧАТКУ ХІХ СТОЛІТТЯ

У статті проаналізовано складені багатокомпонентні описові мікротопоніми Самбірського циркулу кінця ХVІІІ – початку ХІХ століття, зафіксовані на сторінках Йосифінської (1785–1788) і Францисканської (1819–1820) метрик. Встановлено, що ці оніми уточнюють розташування мікрооб'єкта відносно інших на місцевості і найбільш продуктивними виявилися у процесі номінації полів, доріг та потоків. Більше таких назв у Йосифінській (1785–1788) метриці.

Ключові слова: мікротопонім, складений багатокомпонентний описовий мікротопонім, Самбірський циркул, Йосифінська (1785–1788) метрика, Францисканська (1819–1820) метрика.

Мікротопоназви відображають світосприйняття людини, яскравим свідченням чого є історична мікротопонімія Самбірського циркулу кінця ХVІІІ – початку ХІХ століття. Мікротопоніми, зафіксовані на сторінках метричних книг Йосифінської (1785–1788) і Францисканської (1819–1820) метрик, бувають однокомпонентними (*Potok Pereprostynia zwany* (ДвгПідб, ЙМ, 1Азв)), двокомпонентними (*Niwa pod nazwiskiem Kont Mitkowski* (Длн, ЙМ, 36зв)), трикомпонентними (*Pole zwane Gradecze Dawne Missionarskie* (Длн, ФМ, 30зв)), проте є випадки, коли назви мікрооб'єктів – це складені багатокомпонентні громіздкі сполуки, мета яких – якнайточніше передати інформацію про розташування об'єкта відносно інших на місцевості. Такі оніми мають описовий характер (*Pole nazywa się Gora Jeciwska zaczyna się od Gory Makusiowej a kączy się do Potoka zwanego Wolniczy* (Глвц, ЙМ, 411зв, ФМ, 410зв).

Складені мікротопоніми на сучасному етапі були об'єктом вивчення В. Ф. Баньої [1], О. В. Зайнчковської [2], Н. І. Лісняк [4], О. І. Михальчук [5], Н. В. Сокіл [8]. О. І. Проць описує дво- та трикомпонентні мікротопонази складеної структури, називає їх «цілісними номінативними одиницями» [7, с. 11].

Об'єктом наших студій є структурно багатші складені багатокомпонентні описові мікротопоніми, які ми вже принагідно охарактеризували [6, с. 64].

З-поміж усіх назв малих географічних об'єктів найбільше багатокомпонентних серед найменувань полів. На нашу думку, це пов'язано з тим, що в основному селяни займалися землеробством. У кінці ХVІІІ – на початку ХІХ століття люди не володіли великими наділами землі, тому поле як засіб виживання було дуже важливим об'єктом для них. Селяни намагалися якомога точніше окреслити розташування полів, внаслідок чого виникли такі розлогі назви. У цих онімах міститься уточнення щодо місцезнаходження мікрооб'єкта: між якими об'єктами чи біля чого розташоване поле, де воно починається і доки простягається (*Pole Orne zwane Tarninki między Gyrą Chasciowiatę y Dniestrem poczynaіące się od Granicy Streleckiey ciągnący się do Granicy Hołoweckiey* (Гвозд, ЙМ, 30зв), *Pole Dubowica przy drodze do Rudek idącey nazwane do Stawku Hoszańskiego ciągnie się* (Гош, ЙМ, 95зв, ФМ, 63зв), *Pole nazywa się Gora Jeciwska zaczyna się od Gory Makusiowej a kączy się do Potoka zwanego Wolniczy* (Глвц, ЙМ, 411зв, ФМ, 410зв)). У деяких складених мікротопонімах міститься деталізований опис їхньої локалізації з переліком об'єктів, які розташовані довкола (*Pole od Koniec Dworzyszcz od działowej Drogi od potoka Koniec Dworzyszcz konczy się Koło Wilczy Jamy wszerekosci, a wdługości od działowej Drogi az do Zagrudkowej* (Бач, ФМ, 24зв), *Pola Gromadzkie nazwiskiem Cwierci na Zagumienkach, z iedney [strony] ode wsi czyli Goscinca Zagumienkiem idącego z drugiej [strony] od Stawu Sredniego y Dolnego z trzeciey [strony] od Sianożęci Gromadzkiech nazwiskiem Kłosowiec i Lasu Panskiego z c[z]wartey [strony] do Potoczka po przy te Gronta z Lasu idącego*

przywierają (Бил, 36зв, ФМ, 54зв), *Pole na Poddębniku zwane wszere jednym bokiem od Pola Poddanych Laszockich drugim bokiem od Jeziora leżącego pod Granicą Mokrzanską wzdłuż zaś jednym bokiem od Drogi z Koscielnik do Laszek idącey drugim koncem od Potoka wpadaiącego w Jezioro* (Кост, ЙМ, 19зв).

У складених назвах пасовищ, лук, ланів, нив, як і в назвах полів, міститься уточнення щодо їхнього розташування (за чим, біля чого, між якими об'єктами вони знаходяться): *Paswisko Gromadzkie po Obydwoch Stronach Potoka Bromca leżące* (Глин, ЙМ, 8зв), *Łąka od Granicy Grodeckiey u gnilego Potoka lub u Swittoj Werby zwana* (Годв, ЙМ, 66зв, ФМ, 33зв), *Łan Dombrowka po prawey stronie Drogi do Hoszan idącey* (Дуб, ЙМ, 50зв, ФМ, 32зв), *Niwa Zrubiszcza za Starym Polem zwana* (Рибн, ЙМ, 42зв).

У назвах водних артерій міститься вказівка на те, де знаходиться їхній початок і кінець (*Potok Mostki zwany z Gurnego Oriawego poczynaiący się do Potoka Galuwki wpadaiący* (Гал, ЙМ, 113зв)), або тільки початок (*Potok Roztoki zwany z pod Gury Orawy poczynaiący się* (Гал, ЙМ, 116зв, ФМ, 93)), або тільки напрям течії (*Potok do Bronicy idący* (Глин, ФМ, 14зв)). Слова *idący/пłynący przez/поміędzy* часто є компонентами цих складених описових мікротопонімів (*Potok Bronica idący przez Błota po między Pola Łąki* (Глин, ЙМ, 9зв), *Potok Rzyn zwany płynący przez Łąki Rzyn y Tłoką czyli Pastwiską wpada w Rzekę Czerchawkę* (ГрдШл, ЙМ, 208зв), *Potok z Lasu Hoszańskiego idący pomiędzy Pola Niwki Rozesławskie zwane* (Гош, ЙМ, 11зв)).

Багатокомпонентні описові назви шляхів, доріг, вулиць і стежок вказують, які (мікро)об'єкти вони сполучають (*Gosciniac z Glinnego na Wole idący* (Глин, ЙМ, 19зв), *Droga ze Mszańca poza całą Wieś do Bandrowa po między Pola idąca* (Гал, ЙМ, 126зв, ФМ, 101зв), *Ulica od Goscinca Drohobyckiego idąca a kącząca się pod Olendry* (ГорожВел, ФМ, 114зв), *Drożyna pomiędzy Pola Dublany zwane Hoszańskie y Pole Zady w Dublanach zwane Koropuzke* (Гош, ЙМ, 12зв).

Складені описові назви лісів, меж, гір, боліт, корчм є поодинокими випадками (*Las Kinczyk zwany na Koncu Połoniny leżący* (Гнил, ЙМ, 3зв), *Miedza pomiędzy Pola Michałowszczyzna Hodwiszeńskie zwane y Pola Zagrody Szolomińskie* (Годв, ЙМ, 6), *Gora nazwana Pohary w Liszczynach między Potokami Poharciami y Zołobyną Wolniczą* (Гльц, ЙМ, 480зв, ФМ, 478зв), *Błoto Wielkie zwane między Wsiami Dobrowlany, Rolowem y Hruszową* (Груш, ЙМ, 81зв), *Karczma Skarbowa inter Potok et Granica Mszańiecka* (Гроз, ЙМ, 122зв)).

Йосифінська (1785–1788) і Францисканська (1819–1820) метрики – перші поземельні кадастри Галичини, завдання яким зроблений «перепис і економічна оцінка земельних угідь» [3, с. 5], а не фіксація мікротопонімів. В інших статистичних джерелах Речі Посполитої (у люстраціях, інвентарях, поборових реєстрах та ін.) «основна увага приділяється не стільки самому господарству, скільки його прибутковості» [3, с. 5], а метрики, «крім докладних даних про земельні ресурси маєтків і громад, детально аналізують стан і використання сільськогосподарських угідь» [3, с. 5]. Не вимірювалися тільки «скелі, недоступні гори, громадські і польові шляхи та дороги; у протоколі обміру про них лише згадували» [3, с. 8]. У комплекс Йосифінської метрики входить багато документів, проте найголовнішими є метричні книги, тобто книги поземельного доходу, у яких «послідовно перелічуються всі земельні угіддя, розташовані в межах даної громади» [3, с. 11]. Внаслідок «виправлення Йосифінського кадастру» у 1819–1820 рр. виникла Францисканська метрика, у метричних книгах якої «відображені зміни у належності ділянок, розмірах і якості земель, що сталися за час після виготовлення Йосифінських кадастрів» [3, с. 13]. Це офіційні документи, у яких для розрізнення мікрооб'єктів використано їхні неофіційні народні назви – мікротопоніми. На сторінках метричних книг трапляються складені мікротопонімні гіперкомплекси, описові конструкції, які складаються зі значної кількості компонентів, з простіших мікротопоназв (*Pastwisko Abramczat za Droga Publiczną nad Potoczkiem Zarubanką przy Granicy Rosochackiey między Krzakami Smerekowemi* (Долж, ЙМ, 30зв). Із назви пасовища *Pastwisko na Podhauczym zaczowszy od Miedzy Drahunczykowego Pola Poddanego z Chlipel ciągnie się z iedney strony po pod Pola y Łąki, z drugiey strony po pod Łąki Chlipelskich Poddanych dalej ponad Granice Jatwięską az do Jezierka y Rowu ciągnącego się od Drogi z Sudkowicz do Chlipel idącey* (Судж, ЙМ, 3зв, ФМ, 8зв) виділяємо 10 структурно простіших назв мікрооб'єктів: *Podhaucze, Miedza Drahunczykowego Pola Poddanego z Chlipel, Drahunczykowe Pole Poddanego z Chlipel, Pola, Łąki, Łąki Chlipelskich Poddanych, Granica Jatwięska, Jezierko, Row, Droga z Sudkowicz do Chlipel idąca*.

Неможливо однозначно стверджувати, що ці гіперкомплекси є мікротопонімами. З одного боку, складність полягає у тому, що це писемна фіксація і, якщо писарі засвідчили таку назву, значить вона у такому вигляді побутувала в народі і була найменуванням поля, пасовища тощо. З іншого боку, якщо завдання метрик – уточнювати, чітко означувати той об'єкт, який описувався, то виникає необхідність якомога детальніше передати його локалізацію, тому, як наслідок, виникали такі громіздкі комплекси.

Порівнюючи назви одних і тих самих мікрооб'єктів, зафіксованих у Йосифінській (1785–1788) і Францисканській (1819–1820) метриках, спостерігаємо тенденцію до «спрощення» назви на сторінках другої писемної пам'ятки. Для порівняння: *Potok Rzyn zwany płynący przez Łąki Rzyn y Tłoką czyli Pastwiską wpada w Rzekę Czerchawkę* (ГрдШл, ЙМ, 208зв) – *Potok Rzyn zwany płynący przez Łąki Rzyn* (ГрдШл, ФМ, 409зв); *Łąki Kociubaczyna między Polem Długie y Gnilą Bystrzycą czyli Jeziozem* (ГрдШл, ЙМ 203зв) – *Łąki w Kociubaczyni* (ГрдШл, ФМ, 383зв); *Pole między Drogami zwane w szerz iednym bokiem leży pod Ogrodem Plebańskim drugim bokiem przypiera do Pola pod Granicą Wankowską bęgącego, wzdłuż zaś od Drogi idącej do Knieginic z Kropiewnik drugim koncem ciągnie się do Drogi z Knieginic idącej do Wankowic* (Кніг, ЙМ, 19зв) – *Pole między Drogami zwane* (Кніг, ФМ, 14зв).

Складені багатокомпонентні описові мікротопоніми Самбірського циркулу кінця XVIII – початку XIX століття – це громіздкі конструкції, які містять елементи, що уточнюють розташування мікрооб'єкта відносно інших на місцевості. Структурно простіші мікротопоназви часто утворюють такі складні описові сполуки.

Серед назв полів найбільше складених багатокомпонентних мікротопонімів. Ці оніми виявилися менш продуктивними у процесі номінації лук, ланів, пасовищ, нив, шляхів, доріг і потоків.

Цей рідкісний структурний клас мікротопонімної лексики, зафіксований у книгах Йосифінської (1785 – 1788) метрики, або зберігається (що трапляється вкрай рідко), або відсутній, або переважно трансформований, «спрощений» у записях Францисканської (1819 – 1820) метрики.

Перелік умовних скорочень

- ЙМ – Йосифінська метрика
- ФМ – Францисканська метрика
- Бач – Бачина Старосамбірського району
- Бил – Биличі Старосамбірського району
- Гал – Галівка Старосамбірського району
- Гвозд – Гвоздець Старосамбірського району
- Глин – Глинне Дрогобицького району
- Гнил – Гнила (тепер Карпатське) Турківського району
- Годв – Годвишня Городоцького району
- Глвц – Головецько Старосамбірського району
- Глвс – Головсько (тепер Головське) Турківського району
- ГрдШл – Городище Шляхетське (тепер Городище) Самбірського району
- ГорожВел – Горожанна Велика (тепер Велика Горожанна) Миколаївського району
- Гош – Гошани (тепер Градівка) Городоцького району
- Гроз – Грозьова (тепер Грозьово) Старосамбірського району
- Груш – Грушів Дрогобицького району
- ДвзПідб – Довге Підбузьке (тепер Довге) Дрогобицького району
- Долж – Должки (тепер Довжки) Сколівського району
- Длн – Дольня (передм Нового Самбора)
- Дуб – Дубаневичі Городоцького району
- Кніг – Кнігиничі (тепер Княгиничі) Мостиського району
- Кост – Костельники (тепер Костильники) Мостиського району
- Рибн – Рибник (присілок Головська) Турківського району
- Судк – Судковичі Мостиського району

Список використаної літератури

1. Баньої В. Ф. Мікротопонімія басейну річки Ужа (на матеріалі українських говірок Закарпаття) : автореф. дис. ... канд. філол. наук : 10.02.01 – укр. мова / В. Ф. Баньої. – Ужгород, 2009. – 20 с.
2. Заїнчовська О. В. Мікротопонімія південно-східного Поділля (на матеріалі Кіровоградської області) : автореф. дис. ... канд. філол. наук : 10.02.01 – українська мова / О. В. Заїнчовська. – Кіровоград, 2009. – 20 с.

3. Йосифінська (1785–1788) і Францисканська (1819–1820) метрики. Перші поземельні кадастри Галичини. Показчик населених пунктів / [відп. ред. П. Захарчишина; склали: П. Пироженко, В. Сіверська]. – К. : Наукова думка, 1965. – 356 с.
4. Лісняк Н. І. Складені назви у мікротопонімії Західного Поділля / Н. І. Лісняк // Національна наукова конференція, присвячена 150-річчю від дня народження видатного українського вченого-природодослідника Івана Верхратського: матеріали конференції, квітень 22–23, 1996. – Тернопіль, 1996. – С. 3–14.
5. Михальчук О. І. Мікротопонімія Підгір'я : автореф. дис. ... канд. філол. наук : 10.02.01 – укр. мова / О. І. Михальчук. – К., 1998. – 16 с.
6. Мосур О. С. Йосифінська та Францисканська метрики як джерело вивчення мікротопонімії / О. С. Мосур // Дослідження з лексикології і граматики української мови : зб. наук. пр. / за ред. І. С. Попової. – Дніпропетровськ : Видавець Біла К. О., 2014. – Вип. 15. – С. 58–66.
7. Проць О. І. Мікротопонімія півночі Львівської області : автореф. дис. ... канд. філол. наук : 10.02.01 – укр. мова / О. І. Проць. – Львів, 2011. – 21 с.
8. Сокіл Н. В. Мікротопонімія Сколівщини / Н. В. Сокіл. – Львів : Афіша, 2008. – 205 с.

Мосур О. С. Составные многокомпонентные описовые микропонимы Самборского циркула конца XVIII – начала XIX века.

Анотація

В статті проаналізовано составные многокомпонентные описательные микропонимы Самборского циркула конца XVIII – начала XIX века, зафиксированные на страницах Иосифинской (1785–1788) и Францисканской (1819–1820) метрик. Определено, что эти онимы уточняют место нахождения микрообъекта относительно других на местности и что наиболее продуктивными они оказались в процессе номинации полей, дорог и потоков. Больше таких названий в Иосифинской (1785–1788) метрике.

Ключевые слова: *микропоним, составной многокомпонентный описательный микропоним, Самборский циркул, Иосифинская (1785–1788) метрика, Францисканская (1819–1820) метрика*

Mosur O. S. Composite multicomponent descriptive microtoponyms of Sambirs'kyi cyrkul of the end of XVIII – the beginning of XIX century.

Summary

The subject of the study is the microtoponymy of Sambirs'kyi cyrkul of the end of XVIII – the beginning of XIX century. These are diachronic names of microobjects. These onyms are selected from Josyphins'ka (1785–1788) and Francyskans'ka (1819–1820) metrycs. These books are kept in Lviv State Historical Archive. Sambirs'kyi cyrkul is a historical administrative unit. It has been occupied a part of the territory of modern Lviv's region. The object of the study is composite multicomponent descriptive microtoponymy of Sambirs'kyi cyrkul of the end of XVIII – the beginning of XIX century. The main aim of the study is to find out which groups of names of microobjects are represented by composite descriptive microtoponyms. It is ascertained that the most number of composite multicomponent descriptive microtoponyms is among the names of fields. This type of onyms is also represented in names of such groups of microobjects as meadows, cornfields, pasture lands, ways, roads, paths, streams. The analysis of composite multicomponent descriptive microtoponyms should be continued because of importance of this infrequent diachronic structural type of microtoponymy.

Keywords: *microtoponym, composite multicomponent descriptive microtoponym, Sambirs'kyi cyrkul, Josyphins'ka (1785–1788) metryc, Francyskans'ka (1819–1820) metryc.*

УДК 81-13

Музыка Т. Є.,
кандидат філологічних наук,
викладач кафедри мовознавства
Івано-Франківського національного медичного університету
E-mail: tania.muzyka@gmail.com

**ЛІНГВОКУЛЬТУРОЛОГІЧНИЙ АСПЕКТ
ВИКЛАДАННЯ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ (ЯК ІНОЗЕМНОЇ)**

У статті проаналізовано особливості вивчення української мови (як іноземної) у нефілологічних вищих навчальних закладах III–IV рівнів акредитації; акцентовано на актуальності лінгвокультурологічного підходу до вивчення української мови як іноземної; окреслено принципи формування лінгвокультурологічної компетентності інокомунікантів.